

-Евстафьева Надежда Иннокентьевна

МБДОУ «ЦРР – детский сад №2 «Сандаара» с. Аппаны»

с. Аппаны/Намский;

(Тема методического материала: Аралдытыы: «Төрөөбүт төрүт тылбыт»).

**Аралдытыы:** «Төрөөбүт төрүт тылбыт».

**Оңордо:**

Евстафьева

Надежда

Иннокентьевна

Аппаны с., 2025 с.

### **Аралдытыы «Төрөөбүт төрүт тылбыт».**

**Сыала:** Оҕону төрөөбүт тылыгар интэриэһи тардыы, сангарар санатын сайыннарыы, саха омук буоларынан киэн туттарга иитии.

### **Аралдытыы хаамыыта:**

- 1) Оҕолор Саха Өрөспүүбүлүкэтин былаабын тутан хааман киирэллэр.
- 2) Саха Өрөспүүбүлүкэтин Гимнэ тыаһыыр.

**Ытааччы:** Олунньу 13 күнэ. Бу бэлиэ күн сахалартан бастакы тыл үөрэхтээх учуонай, уһулуччу сырдатааччы, саха суругун – бичигин төрүттээчи Семен Андреевич Новгородов төрөөбүт күнүгэр сөп түбэһириннэриллэн Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бастакы Бэрэсэдьиэнин Михаил Ефимович Николаев Ыйаабынан 1996 сыллаахха олохтоммута. Онтон ыла бу күнү биһиги сыллата бэлиэтиибит. Төрөөбүт тылбыт олус баай. Өбүгэ саҕаттан илдьэ кэлбит олонхобут, оһуохайбыт, чабырҕахпыт, таабырыннарбыт, хоһооннорбут, ырыаларбыт билинни үйэбэ тулабытын киэргэтэллэр. Төрөөбүт тылбыт уонна сурукпут - бичикпит күнэ. Өйү – санааны кынаттыыр, сүрэхти – дууһаны сылаанньытар.

Ытааччы: Кыргыттар толорууларыгар хоһоон.

Римма Корякина – Хотууна.

«Ол мин дойдум – Саха сирэ»

Мин куоракка олоробун,

Саха омук оҕотобун,

Төрүт сирим тэбэр киинэ –

Дьокуускайым – мин куоратым.

Дьикти кэрэ айылҕалаах,

Күндү көмүс, алмаас баайдаах,

Көтөр – сүүрэр элбэх кыыллаах,

Ол мин дойдум – Саха сирэ.

Дирин чүөмпэ өрүстэрдээх,

Араас устар балыктардаах,

Кыра күөлгэ соболордоох

Ол мин дойдум – Сахам сирэ.

Самаан сайын ыһыахтардаах,

Ньургун Боотур бухатыырдаах,

Алаас айы сардааналаах

Ол мин дойдум – Сахам сирэ.

**Ытыгаччы:** Монтаж «Кэриэстээн, ытыктаан дынг чэхчы улуу дьоммутун»

1. Аммосов Максимы ким умнуой

Сахабыт биир бастын киһитин  
Былатыан олобун, ким умнуой  
Аатырбыт уус тыллаах поэтын.  
Ытыктыыр буолун Максимы  
Сахаттан маннайгы марксийы  
Эрэнэ таптыыра ыччаты  
Этэрэ барыта кырдыгы.

2. Сахабыт дойдутун үрдүнэн

Дьол – соргу кустуга алаарар  
Ол кустук оһуордаах сырдыгар  
Ылдьаа, эн олобун арыллар.  
Чэ эрэ, доҕоттоор, туойуобун!  
Энсиэли хомпоруун хотойун  
Кырдыга кылбайан тахсыбыт  
Эр бэрдин, сахабыт саарынын

3. Сахабыт саргытын арыйса

Хараҥа харабын аспыккыт  
Өрөгөй кыымын ысыһа  
Инники эрдээхтик барбыккыт  
Эниги олоххут суолларын  
Сырабыт, кэриэскит туоларын

Үлэнэн күүһүрдэ туруохпут. (Ю.Потапов – Саргын тыллара)

**Ытыгаччы:** Чыыбы- чаабы чабырҕахтар.

**Оҕо:** Чабырҕахсыт тыла сымса,

Чабырҕахсыт тыла сытыы,

Чабырҕахсыт тыла ыраас.

Чабырҕасчыт тыла уһун

Буолуох тустаах, атастаар.

Дмитрий Сивцев – Суорун Омоллоон. Ахсаан чабырҕаҕа.

1. Биир биилкэ,

Икки иннэ,

Үс үтүлүк,

Түөрт түөрэй,

Бизэ биз,  
Алта ат,  
Сэтгэ сэлээппэ,  
Абыс атах  
Тобус торбос,  
Уон уол.

2 . Екатерина Местникова. Анды симыыта.

Арыылаабыт, араналаабыт  
Анды симыыта биир.  
Арыылаабыт, араналаабыт  
Анды симыыта икки.  
Арыылаабыт араналаабыт  
Анды симыыта үс.  
Арыылаабыт, араналаабыт  
Анды симыыта түөрт.  
Арыылаабыт, араналаабыт  
Анды симыыта биэс.  
Арыылаабыт, араналаабыт  
Анды симыыта алта....

**Ыытааччы:** Саха норуотун остуоруйатын көрүүбүн. Куобах.

(Куобах, баҕа оруолларын оҕолор толороллор)

**Ыытааччы:** Ньургун Боотур олонхоттон быһа тардан истиэхпит

**Ыытааччы:** Биһиэхэ ыалдьыт кэллэ.

Бэйбэрикээн эмээхсин ыаҕайа тутуурдаах киирэр:

- Чэ эрэ, оҕолоор, мин таабырыннарбын таайын эрэ.

1. Сиздэрэй кыыс

Түөрт киэргэл танаһынан

Дьону – сэргэни куруутун үөрдэр үһү. (Сир)

2.Көңүлүнэн устар

Көмүс кытыйа баар үһү. (Күн)

3. Кыната да суох көтөр, уоһа суох да үрэр,

Көстүбэтэр да күүстээх баар үһү. (Тыал)

4. Отой тыла суох

Окур – бокур оҕолор

Кэккэлэһэн эрэ турдаллар

Кэпсээбитинэн бараллар. (Буукубалар).

**Ыгытааччы:** Саха тыла баай, дыкти. Тыл оонньуулар «Дыкти тыллар»

**Оонньуу «Сага тылы таһаар»**

**(Аһаҕас дорҕоон уһаатаҕына атын суолталаах тыл тахсар).**

Холобур: Хас - хаас, үт – үүт, мас – маас, мус – муус, хар – хаар, тис – тиис, үс – үүс у.д.а

**Оонньуу**

**«Биирдик этиллэр эрэри, тус – туспа суолталаах тыллар».**

Тайах (кыыл), Тайах (Тайах мас, торуоска)

Ас (Ааны ас), Ас (Остуолга ас турар)

**Оонньуу «Утары суолталаах тыллар»**

Холобур: Маҕан – хара, сытыы – сыппах, уһун – кылгас, түргэн – бытаан у.д.а.

**Оонньуу «Биир өйдөбүллээх араас тыллар»**

Холобур: Эһэ – тыатааҕы, бэдэр – үүс, маҕан - үрүн

**Оонньуу «Эбээм тыл бэлэхтээтэ» - оҕолор дыиэтээҕи үлэлэрин кэпсириллэр**

Холобур: Төрөппүт кумааҕыга биир тылы суруйан, быһааран оҕотугар биэрэр (ОЙБОН). Бэриллитбит тыл туох суолталааҕын, өйдөбүлүн оҕо быһаарар, кэпсиир.

**Ыгытааччы:** Аны билигин өбүгэлэрбит ыллаабыт дэгэрэн ырыаларын истиэҕин.

Норуот ырыата «Саадьаҕай оҕус».

1. Саадьаҕай оҕус,  
сайгыччы соҕус,  
Айаннаан иһий,  
Алааспар тиэрдий.

Һай!

Массыына көлө,  
Бадараан суолга,  
Батыллан хаалбыт,  
Балыынка буолбут.

Бай!

Даллаҕар кулгааҕым  
Кынатым буоллун,  
Маадьаҕар атаҕым  
Көлүөһэ буоллун.

Һай!

Массыына көлө,

Батыллан хаалбыт.

Көмөлөс диэннэр,

Ыныртар миигин!

Бай!

Саадьябай оѳус,

Сайгыччы соѳус,

Айаннаан иһий,

Алааспар тиэрдий.

Һай!

Ытыааччы: Билигин, оѳолоор, өс хоһооннорунан кэпсэтиини истин.

### **Өс хоһоонунан кэпсэтии.**

1. Үүтүн тохпут оѳо курдук

Ити тугу этэллэрий?

- Уруһуйа сатаммат,

Үнкүүлүүрэ сатаммат

Санаарѳаабыт, санарбат,

Таах оморбут.

2. Ытаабат оѳону эмсэхтээбэттэр.

Оччоѳо аһаппаттар дуо?

- Уочаракка турсубат,

Миэхэ аѳал диэн эппэт,

Бэйэтэ кэлэн ылбат,

Ким илдьэн биэриэй?

3. Ойуурдаах куобах охтубат.

Хонууга тахсан охтор дуо?

- Мастаах сиргэ куотар,

Ыраас сиргэ кыыл тутар,

Ол иһин куобах дьийэтэ

Хоп – хойуу ычык буолар.

### **Ытыааччы: Хоһоон «Ийэ тылым»**

1. Тыл мүөтэ

Омукпун этэр.

Тыл сүмэтэ

Оѳону үөрэтэр!

2. Санарабын

Ийэм, ағам тылынан,  
Алтыһабын  
Өбүгэм санатынан!

3. Төрөөбүт тылым

Ийэбинии күндү!  
Сахалыы саңам  
Аҕабыныы сүдү!

4. Ийэ тылым

Хаһан да уостубатын,  
Сахалыы саңам  
Өрүү сатараатын! (Уйбаан Бахсылыырап)

**Ыйтааччы:** Сахалыы саңа,

Саха үөрэҕэ  
Салааланан сайдан  
Сандааран таҕыстын!  
(Алампа)

**Бары:** Мин сахабын

Сахалыы саңарабын.